

Vázanost stran rozhodčí smlouvou v případě postoupení pohledávky*

JUDr. Vojtěch Trapl, advokát¹

Úvodem

V teorii i v praxi mohly vznikat některé výkladové pochybnosti ohledně toho, zda postoupení toliko pohledávky vyvolávající právní nástupnictví v podobě *singulární sukcese* způsobí, že postupník pohledávky je vázán rozhodčí smlouvou uzavřenou mezi postupitelem pohledávky a dlužníkem².

Obecně platí, že postoupení pohledávky (sukcese) odpovídá změně v subjektu závazku na straně věřitele, kdy původní věřitel postupované pohledávky je postupitelem a nabyvatel postupované pohledávky je postupníkem. Takováto změna smlouvy na straně věřitele není v případě postoupení pohledávky podmíněna souhlasem dlužníka, takže se původní věřitel postupované pohledávky obejde bez souhlasu dlužníka. Obligatorním požadavkem smlouvy o postoupení pohledávky není písemná forma.

Pro postoupení pohledávky je určující, že smlouvou o postoupením pohledávky nelze převést celý závazkový vztah, nýbrž jen pohledávku jako právo na plnění.

Pokud by rozhodce vycházel z dikce „práva s pohledávkou spojená“ vyjádřený v ustanovení § 1880 odst. 1 občanského zákoníku co do jeho využití pro procesní nástupnictví v případě postoupení pohledávky, jako předpokladu pro platnost sjednané rozhodčí smlouvy mezi postupitelem a dlužníkem pro postupníka, pak případná úvaha, že by vázanost rozhodčí doložkou snad bylo možné subsumovat pod § 1880 odst. 1 občanského zákoníku a přechod „práv s pohledávkou souvisejících“ by nebyla správná.

Právo s pohledávkou spojené jistě zakládá právo vymáhat nárok v soudním řízení, ale vázanost rozhodčí doložkou obou stran původní rozhodčí smlouvy není tímto ustanovením nijak dotčeno.

¹ autor je Senior partner kanceláře Dr. Trapl a partner s.r.o., místopředseda Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky, předseda správní rady Vzdělávacího ústavu pro rozhodčí řízení a mediaci z.ú., člen sekce pro rozhodčí řízení České advokátní komory

² OLÍK, M., MAISNER, M., POKORNÝ, R., MÁLEK, P., JANOUŠEK, M. *Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů*, Komentář, Praha, Wolters Kluwer, a.s., 2015, 11 s.

LISSE, L.: *Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů s komentářem*, Praha, Linde, a.s., 2012, 113 s.

Skutkový stav

V dané věci byla Smlouva o zápůjčce změněna Smlouvou o postoupení pohledávky a u rozhodce bylo žalováno o zaplacení pouze ze smlouvy o postoupení pohledávky, když obě uvedené smlouvy byly sjednány za účinnosti zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

Dlužník, jako strana žalovaná, vznesl námitku nedostatku pravomoci rozhodčího soudu s odvoláním na skutečnost, že rozhodčí doložka, jako samostatná smlouva, byla sjednána toliko mezi dlužníkem a zapůjčitelem, později postupitelem, ve Smlouvě o zápůjčce a že postoupením pohledávky na základě smlouvy nepřecházejí na postupníka práva a povinnosti z rozhodčí doložky.

Je tak otázkou, zda je dlužník z postoupené pohledávky oprávněn namítat nedostatek pravomoci rozhodčího soudu, protože

- A)** postoupením pohledávky nepřešla na postupníka rozhodčí doložka a dále
- B)** rozhodčí doložka existuje navzdory postoupení pohledávky pouze mezi postupitelem a dlužníkem.

Rozhodčí smlouva – jaká je její povaha a zda váže zejména právní nástupce stran

Jistě není pochyb, že rozhodčí smlouva představuje dohodu stran, kterou dochází k podmíněnému přenesení pravomoci obecných soudů na rozhodce ohledně projednání a rozhodnutí majetkového sporu.

Podmíněné přenesení znamená, že navzdory sjednané rozhodčí smlouvě lze za podmínek § 106³ občanského soudního řádu projednat věc před obecným soudem.

Povaha rozhodčí smlouvy je procesní, nikoli hmotněprávní, protože neupravuje žádná hmotná práva jejích stran, je předpokladem zvláštního procesního vztahu, a pro její procesní povahu mluví i to, že má výlučně procesní důsledky a je upravena předpisy procesního práva.⁴

Podle § 2 odst. 5⁵ zák. č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, rozhodčí smlouva váže právní nástupce stran, pokud to strany výslovně nevyločí.

³ § 106 odst. 1 občanského soudního řádu *Jakmile soud k námitce žalovaného uplatněné nejpozději při prvním jeho úkonu ve věci samé zjistí, že věc má být podle smlouvy účastníků projednána v řízení před rozhodci nebo rozhodčí komisí spolku, nemůže věc dále projednávat a řízení zastaví; věc však projedná, jestliže účastníci prohlásí, že na smlouvě netrvají.*

⁴ viz Zoulík, Fr.: Některé problémy rozhodčího řízení, Bulletin advokacie č. 1/2007, 15 s.

⁵ § 2 (5) zákona *Rozhodčí smlouva váže také právní nástupce stran, pokud to strany v této smlouvě výslovně nevyločí.*

Zákon o rozhodčím řízení nespécifikuje právní nástupce stran, proto se tento pojem vztahuje jak na universální sukcesi, tak i na singulární sukcesi, a vyplývá z hmotně právních ustanovení občanského zákoníku.

V případě singulární sukcese nevstupuje postupník do právního postavení postupitele v celém rozsahu, postupník nabývá jen určitou pohledávku a s ní spojená práva.

Vždy však platí, že rozhodčí doložka zavazuje postupníka jako právního nástupce postupitele, a že díky tomu je rozhodčí doložka závazná pro postupníka, neboť dohoda o způsobu řešení sporů před rozhodci představuje neoddělitelnou vlastnost postoupeného práva.

V případě sukcese univerzální jsou zavázány obě strany smlouvy jako právní nástupci, včetně rozhodčí smlouvy.

Postoupení pohledávky

Podle § 1895 občanského zákoníku, jako zcela nové úpravy o možném postoupení smlouvy, lze postoupit nejenom práva, ale i povinnosti. Ke změně může dojít nejen jak na straně věřitele, ale i na straně dlužníka nebo obou těchto stran.

Vzhledem k tomu že se při postoupení smlouvy převádějí i povinnosti, vyžaduje zákon vždy souhlas druhé smluvní strany, kterou označuje jako stranu postoupenou.

Písemná podoba smlouvy není zákonem předepsána, lze ji tedy uzavřít jen ústně a jistou zvláštností je, že může být uzavřena "na řad"⁶.

Postoupení pohledávky vede ke změně pouze v osobě věřitele a je zřejmě speciálním ustanovením k postoupení smlouvy podle § 1879⁷ a násl. občanského zákoníku, že věřitel jako postupitel může postoupit smlouvou celou pohledávku nebo její část jiné osobě.

Věřitele, který právo na plnění převádí, označuje zákon jako postupitele, nového věřitele jako postupníka. Postoupení pohledávky není podmíněno souhlasem dlužníka, takže se původní věřitel postoupané pohledávky bez souhlasu dlužníka zcela obejde, na rozdíl od postoupení smlouvy.

Postoupit lze každou pohledávku, kterou lze zcizit.

⁶ blíže viz KINDL, M., ROZEHNAL, A. *Nový občanský zákoník, Problémy a úskalí*, Plzeň, Aleš Čeněk, 2014, 283 a násl. s.

⁷ § 1879 *Věřitel může celou pohledávku nebo její část postoupit smlouvou jako postupitel i bez souhlasu dlužníka jiné osobě (postupníkovi).*

Smlouva o postoupení pohledávky může být sjednána jakkoli, podle § 1756⁸ občanského zákoníku nemusí být uzavřena ani slovy, tedy ji lze sjednat i konkludentně.

Smlouva o postoupení pohledávky byla podle § 524 a násl. občanského zákoníku (1964), a je i nyní podle § 1879 a násl. občanského zákoníku, právní skutečností na základě universální nebo singulární sukcese práva nebo povinnosti, tedy na základě úkonu podle hmotného práva, jímž se mění subjekt, kterému náleží právo nebo jehož stíhá povinnost a v tomto směru také zakládá i procesní nástupnictví postupníka jako žalobce (usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 32 Cdo 3999/2009 ze dne 26. května 2010).

V této souvislosti bylo řečeno, že takovou skutečností není právní názor rozhodčího soudu o neplatnosti smlouvy vyjádřený v odůvodnění rozhodčího nálezu.

A. Pokud jde o otázku ad A) vázanosti nástupců na straně věřitele, postupitele a postupníka rozhodčí smlouvou, platí, že jsou ve vztahu právního nástupnictví, ve smyslu § 2 odst. 5 zákona o rozhodčím řízení.

Vázanost právních nástupců rozhodčí smlouvou při postoupení pohledávky byla potvrzena i v dalších rozhodnutích, např. usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 33 Cdo 2975/2012⁹ ze dne 24. července 2013, stejně jako v rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 23 Cdo 4788/2016¹⁰ ze dne 9. května 2017, které na uvedené rozhodnutí 33 Cdo 2975/2012 odkazuje, ale o postavení dlužníka z hlediska vázanosti rozhodčí doložkou při postoupení pohledávky nešlo.

B. V souvislosti s postoupením pohledávky tak vzniká otázka ad B), zda dlužník je vázán či nikoli i v případě postoupení práva z původní smlouvy v důsledku singulární sukcese rozhodčí doložkou postoupené smlouvy.

Dosavadní judikatura zastávala stanovisko, které lze nalézt např. v odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 21 Cdo 3876/2013 ze dne 28. dubna 2014, který se věnoval otázce (nedostatku) pravomoci rozhodce dokonce až v exekučním řízení. Soud ve

⁸ § 1756 zákoníku *Není-li smlouva uzavřena slovy, musí být z okolností zřejmá vůle stran ujednat její náležitosti; přitom se přihlédne nejen k chování stran, ale i k vydaným ceníkům, veřejným nabídkám a jiným dokladům.*

⁹ právní veta: Vstoupení do řízení na místo dosavadního účastníka řízení / Soud vyhoví návrhu žalobce, aby nabyvatel práva nebo povinnosti vstoupil do řízení na místo dosavadního účastníka řízení v první řadě tehdy, bude-li prokázáno, že nastala právní skutečnost, s níž právní předpisy spojují převod nebo přechod práva na jiného, že se tato právní skutečnost týká práva nebo povinnosti dosavadního účastníka řízení a že tato právní skutečnost nastala (došlo k ní) až po zahájení řízení.

¹⁰ Z odůvodnění: Nejvyšší soud řešil otázku, zda smlouva o postoupení pohledávek je způsobilá mít za následek přechod nebo převod práv nebo povinností i v řízení o zrušení rozhodčího nálezu, z něhož plynoucí práva a povinnosti byla postoupena na základě smlouvy o postoupení pohledávek v usnesení ze dne 24. července 2013, sp. zn. 33 Cdo 2975/2012, veřejnosti dostupném na www.nsoud.cz, v němž Nejvyšší soud dospěl k závěru, že smlouva o postoupení pohledávek je způsobilá mít za následek přechod nebo převod práva nebo povinnosti ve smyslu ust. § 107a o. s. ř. i v řízení o zrušení rozhodčího nálezu, z něhož plynoucí práva byla postoupena právě na základě této smlouvy o postoupení pohledávek,

svém rozhodnutí, ve spojení s odůvodněním nálezu Ústavního soudu České republiky sp. zn. III. ÚS 1624/2012 ze dne 27. září 2012, dovodil, že

1. samozřejmou podmínkou toho, aby byl majetkový spor vyňat z pravomoci soudů je existence rozhodčí smlouvy (§ 2 odst. 1 zákona o rozhodčím řízení¹¹). Není-li tu rozhodčí smlouva, není rozhodce oprávněn o majetkovém sporu rozhodnout, dále, že

2. singulární sukcese, vedle zřejmého právního nástupnictví postupníka, nevede k založení právního nástupnictví dlužníka ve vztahu ke smlouvě o postoupení pohledávky,

3. výslovný souhlas dlužníka se změnou rozhodčí smlouvy musel být vždy dán, protože pokud šlo o otázku, zda s postoupením pohledávky před zahájením rozhodčího řízení (...) může současně přejít právo z rozhodčí smlouvy z postupníka na postupitele, anebo zda bylo nutné tyto závazky upravit samostatnou dohodou, a zda je soud (...) povinen zabývat se otázkou, že „povinná žádnou smlouvu, tedy ani rozhodčí doložku s oprávněným nepodepsala, tudíž jí ani nemůže být vázána“, platí, že „pokud (ani konkludentně) povinná strana (dlužník) nevyjádřila souhlas s tím, aby se (...) spor (...) vedl u rozhodce a naopak se proti tomu ohrazovala, pak (...) nedošlo k naplnění podmínky včasného přijetí návrhu a (rozhodčí) dohoda nebyla uzavřena" a "není-li uzavřena rozhodčí smlouva, není vydaný rozhodčí nález způsobilým (exekučním titulem) bez zřetele k tomu, že povinný v rozhodčím řízení neexistenci rozhodčí smlouvy nenamítá".

Jiný závěr nelze ze žádného rozhodnutí vydaného za účinnosti občanského zákoníku (1964) nijak dovodit (včetně např. usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. října 2008,

¹¹ § 2 odst. 1 zákona *Strany se mohou dohodnout, že o majetkových sporech mezi nimi, s výjimkou sporů ze smluv, které se spotřebitelem uzavírá podnikatel, sporů vzniklých v souvislosti s výkonem rozhodnutí a incidenčních sporů, k jejichž projednání a rozhodnutí by jinak byla dána pravomoc soudu nebo o nichž to stanoví zvláštní zákon, má rozhodovat jeden nebo více rozhodců anebo stálý rozhodčí soud (rozhodčí smlouva).*

sp. zn. 20 Cdo 2857/2006¹² nebo usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 31. srpna 2010, sp. zn. 20 Cdo 3284/2008¹³).

Současný právní stav

V daném případě byla smlouva o postoupení pohledávky uzavřena podle zák. č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, takže zde obecně pro převod smlouvy anebo její části podle § 1895 odst. 1 občanského zákoníku platí, že nevyklučuje-li to povaha smlouvy, může kterákoli strana "převést jako postupitel" -tedy zřejmě "postoupit"- svá práva a povinnosti ze smlouvy nebo z její části třetí osobě, pokud s tím postoupená strana souhlasí a pokud nebylo dosud splněno.

Na postoupení pohledávky podle § 1879¹⁴ občanského zákoníku – jako zřejmě speciálního ustanovení k § 1895¹⁵ o postoupení smlouvy – lze aplikovat ustanovení § 1896¹⁶ občanského zákoníku, které se vztahuje nejen na postoupení celé smlouvy, ale také zároveň i jen na její část, a které je tak z hlediska hmotně právního režimu vázanosti dlužníka rozhodčí smlouvou při postoupení pohledávky podstatné.

Občanský zákoník v § 1896 stanoví výslovně, že při částečném postoupení smlouvy, stejně jako i při postoupení smlouvy několika postupníkům, nelze zkrátit práva postoupené strany z vedlejších doložek ve smlouvě, tedy zejména ujednání o podmínce, záloze, závdavku, smluvní pokutě, odstoupení od smlouvy a odstupném nebo také a zde zejména práva

¹² . právní věta

1. Již ve stádiu nařízení výkonu rozhodnutí (exekuce) se soud zabývá (mimo jiné) tím, zda rozhodnutí, jehož nucené vymožení se navrhuje, bylo vydáno orgánem, který k tomu měl pravomoc. Zjistí-li soud, že rozhodnutí vydal orgán, který nebyl oprávněn rozhodovat o otázce pojaté do rozhodnutí, návrh na nařízení jeho výkonu zamítne.

2. Podmínkou toho, aby majetkový spor mezi účastníky byl vyňat z pravomoci soudů a mohl být rozhodnut v rozhodčím řízení, je existence rozhodčí smlouvy. Není-li tu rozhodčí smlouva, není rozhodce oprávněn o majetkovém sporu rozhodnout. Okolnost, že povinný byl v rozhodčím řízení zcela pasivní, nezúčastnil se jednání, neexistenci rozhodčí smlouvy nenamítal a rozhodčí nález mu byl doručen, na tom nic nemění.

3. Ze zákona č. 216/1994 Sb. nelze dovodit, že by pasivita a nečinnost žalovaného v rozhodčím řízení měla za následek podrobení se pravomoci rozhodce; takový následek by bylo možno spojovat pouze s chováním žalovaného, jenž by byl aktivní při projednávání sporu, aniž by nejpozději při svém prvním úkonu ve věci samé neexistenci rozhodčí smlouvy namítl. Jiná situace by nastala v případě, že by rozhodčí smlouva uzavřena byla, byť neplatně. V takovém případě by pravomoc rozhodce k vydání rozhodčího nálezu založena byla; obrana žalovaného by spočívala v podání žaloby na zrušení rozhodčího nálezu.

4. Při neexistenci rozhodčí smlouvy je návrh na nařízení exekuce na podkladě rozhodčího nálezu třeba zamítnout.

¹³ právní věta: Není-li uzavřena rozhodčí smlouva, není vydaný rozhodčí nález způsobilým exekučním titulem bez zřetele k tomu, že povinný v rozhodčím řízení neexistenci rozhodčí smlouvy nenamítl.

¹⁴ § 1879 zákoníku *Věřitel může celou pohledávku nebo její část postoupit smlouvou jako postupitel i bez souhlasu dlužníka jiné osobě (postupníkovi).*

¹⁵ § 1895 (1) zákoníku *Nevylučuje-li to povaha smlouvy, může kterákoli strana převést jako postupitel svá práva a povinnosti ze smlouvy nebo z její části třetí osobě, pokud s tím postoupená strana souhlasí a pokud nebylo dosud splněno.*

¹⁶ § 1896 zákoníku *Při částečném postoupení smlouvy nebo při postoupení smlouvy několika postupníkům nelze zkrátit práva postoupené strany z vedlejších doložek ve smlouvě, jako jsou zejména ujednání o podmínce, záloze, závdavku, smluvní pokutě, odstoupení od smlouvy a odstupném nebo o rozhodčí doložce.*

vyplývající z ujednání o rozhodčí doložce. Jen na okraj lze bez dalšího poznamenat, že občanský zákoník neužívá pojmu „rozhodčí smlouva“.

Pokud nelze zkrátit práva postoupené strany z vedlejších doložek, a tím také z rozhodčí doložky, jistě platí, že kromě toho, že rozhodčí doložkou je vázán postupník, jako právní nástupce postoupitele, který s dlužníkem rozhodčí doložku uzavřel, je rozhodčí doložkou vázán i dlužník, jako strana postoupená, protože postavení postoupené strany nesmí být zkráceno.

Současně platí, že bez ohledu na to, zda si byl dlužník změny původní smlouvy v důsledku ujednání mezi postupníkem a dlužníkem vědom, je rozhodčí doložka postoupením pohledávky jistě zachována i po postoupení pohledávky, díky zákazům zkrácení postoupené strany.

Závěr

Závěr proto zní, že jak postupitel, žalobce, tak i dlužník, žalovaný, jsou sjednanou rozhodčí doložkou plně vázáni a že pravomoc rozhodce je dána.

**Příspěvek byl přednesen na Setkání rozhodců Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky dne 20. listopadu 2018 v Praze*